

stelt, was oorlog en onenigheid tussen streken en steden in de Nederlanden tegen een ‘buitenlandse’ vijand steeds een motor in de vorming van het zelfbeeld van de bewoners van de Lage Landen. Maar buiten het essay van Aart Noordzij over de haat-liefde-verhouding tussen Gelre, de andere ‘Nederlandse’ gewesten en het Keizerrijk wordt er amper ingegaan op de gevolgen van interne verdeeldheid op identiteitsvorming in de Nederlanden. Een diepgaand onderzoek naar bijvoorbeeld de veertiende-eeuwse spanningen tussen Brabant en Vlaanderen, naar de latere oorlogen tussen bijvoorbeeld Utrecht en de eerste Habsburgers, of over factiestrijd in Holland, kon nagaan hoe stedelingen en plattelandsbewoners zich hebben afgezet tegen politieke opponenten in de Nederlanden om hun groepsgevoel te onderbouwen. Want uit de vele essays blijkt dat, ondanks pogingen tot de vorming van eenheid, inwoners van deze streken steeds hun eigenheid hebben benadrukt, bijvoorbeeld om het bezit van bepaalde privileges te rechtvaardigen. De inherente spanning van het begrip identiteit (zoals Peter Hoppenbrouwers aanstipt) die namelijk inhoudt dat het begrip wijst op de eigenschap van mensen om zowel verschillen als gelijkenissen met anderen te benadrukken, wordt in deze bundel dus eigenlijk relatief ongelijk benaderd. Er zou dus nog een boek over de vorming van identiteit in de Nederlanden mogen verschijnen, maar dat zal hoe dan ook niet om deze bundel heen kunnen.

Jelle Haemers
KU Leuven

Maurits Ebben, Henk den Heijer en Joost Schokkenbroek (red.), *Alle streken van het kompas. Maritieme geschiedenis in Nederland* (Zutphen: Walburg Pers, 2010) 351 p. ISBN 978 90 5730 662 4.

Femme Gaastra is vooral bekend vanwege zijn onderzoek naar de *voc* – zijn vele malen herdrukte *De geschiedenis van de voc* mag gelden als het standaardwerk bij uitstek – maar van 2003 tot zijn pensioen in 2010 was hij hoogleraar maritieme geschiedenis aan de Universiteit van Leiden – de bekroning van een veertigjarige carrière. Bij zijn afscheid kreeg hij het hier te bespreken album *amicorum* dat negentien bijdragen bevat van (oud-)collega’s die zich bezig houden met – vooral – maritieme geschiedenis in de brede zin van het woord.

De ruimte ontbreekt om hier alle bijdragen te bespreken, en zoals het feestbundels betaamt is de inhoud zeer gevarieerd, reden waarom hier slechts een paar artikelen worden uitgelicht die de recensent bijzonder opvielen.

Karel Davids vergelijkt in zijn bijdrage twee vroegmoderne *long-distance corporations* die beiden een grote invloed hadden op de interactie tussen Oost en West, te weten de Sociëteit van Jezus en de *voc*, beiden zeer actief in de Oost en zowel tegenstanders – in de vroege zeventiende eeuw – als voorzichtige bondgenoten na 1650, toen de jezuïeten zich door het verval van het Portugese wereldrijk ter plaatse gedwongen zagen gebruik te maken van de *voc*-infrastructuur. De *voc* maakte graag gebruik van de diepgaande kennis die jezuïtische missionarissen opdeden over de Aziatische samenlevingen waarin ze opereerden. Voor kennis over het zeventiende-eeuwse China en de turbulente ontwikkelingen vertrouwde het *voc*-management op boeken en atlassen geschreven door jezuïeten. Natuurlijke bondgenoten werden jezuïeten

en voc-dienaren nooit, maar het pragmatisch wederzijds voordeel van goede betrekkingen overbrugde toch vaak de ideologische kloof tussen katholieke missionarissen en protestantse kooplieden.

Leonard Blussé trekt een vergelijking tussen het verlies van wic-kolonie Brazilië (1654) en voc-kolonie Formosa (1662): in beide gevallen moesten de Nederlandse handelscompagnieën zich verlaten op niet-Nederlandse kolonisten en bondgenootschappen met inheemse volkeren, maar bleef de Nederlandse positie kwetsbaar. De ambitieuze agenda's van zowel voc als wic leidden tot *imperial overstretch* die deze koloniën op de lange termijn onhoudbaar maakten. Was volgens de critici dan wel Brazilië verzuimd en Formosa verwaarloosd, een andere uitkomst was volgens Blussé onwaarschijnlijk geweest.

Roelof van Gelder laat in zijn bijdrage over de voc-dienaar Heinrich Ludwig Morgenstern († 1783) zien hoe cultureel kapitaal kon helpen bij het bereiken van een lucratieve post in het voc-bestuur in Indië. Perry Moree geeft in een biografische schets op basis van in de Prize Papers bewaarde correspondentie inzicht in het handelen van Adriaan Salomon van der Hoop (1731-1793), die vanaf 1786 deel uitmaakte van een commissie die poogde het verval van de voc tegen te gaan, en ook Els van Eijck van Eslinga en Dirk Tang illustreren het belang van dit archief voor de maritieme geschiedenis in een interessant artikel over hoe ten tijde van de Bataafse Republiek Nederlandse en Engelse kooplieden eendrachtig met valse identiteitsbewijzen de boel fleston om ondanks de oorlog met Engeland toch handel te kunnen drijven.

Henk den Heijer tenslotte behandelt de Nederlandse textielhandel in West-Afrika tussen 1600 en 1800. Naar Europees textiel bestond een grote vraag in West-Afrika, en door de in de achttiende eeuw oplopende prijzen van slaven uit het gebied nam het textielhandelsvolume voortdurend toe. Al voor de oprichting van de wic was de textielhandel op Afrika belangrijk – mede daarom lobbyden de textielsteden Haarlem en Leiden succesvol voor eigen bewindhebbers in de Kamer Amsterdam. De Nederlanders produceerden zelfs naar Afrikaans voorbeeld geweven stof specifiek voor de Afrikaanse markt, en importeerden in West-Afrika gewilde stoffen uit Azië. Zelfs werden ze actief binnen de lokale kusthandel, Afrikaanse stoffen kopend om die elders op de kunst te verhandelen tegen andere producten – en slaven. Zelfs nu nog heeft een Nederlands bedrijf – Vlisco – Afrika als belangrijkste afzetmarkt.

Andere onderwerpen die de revue passeren zijn de vroeg-zeventiende-eeuwse kaapvaart, de laat-achttiende-eeuwse walvisvaart, de roemruchte zelfmoordactie van Jan van Speyk, de negentiende-eeuwse Harlinger walvisvaart en zehondenjacht, de reden waarom een zeeman voor een carrière bij de marine koos, het einde van de westerse handel met Vietnam in 1693, de rol van Kaap de Goede Hoop binnen het handelssysteem van de achttiende-eeuwse voc, de 'toevallige' slavenhandel van een Zeeuws schip in 1619, het ontstaan van een geregelde Nederlandse slavenhandel in de jaren 1630, het investeren in de suikerteelt door de Caribische boekaniers van hun roofwinsten, de laat-achttiende-eeuwse Zeeuwse 'Sociëteit van Essequibo', en tenslotte een – tussen al deze zilte zeemansverhalen wat detonerend – essay van Henk te Velde over het einde van politieke carrières.

Bundels als deze hebben uit de aard der zaak iets van een grabbelton met voor elk wat wils, maar in dit geval biedt het de lezer een gevarieerde indruk van een levendige subdiscipline die in deze globaliserende tijden een nieuwe vitaliteit heeft hervonden. De geschiedenis van Nederland ter zee is bij uitstek een grensoverschrijdende – van

lands- en van subdisciplinaire grenzen. In een tijd waarin de studie van ‘Nederland in de wereld’ steeds belangrijker wordt, bewijst deze bundel dat maritieme geschiedenis daarbij een niet te versmaden rol speelt.

Henk Looijesteijn

Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis

Wilfried Uitterhoeve, *Cornelis Kraijenhoff 1758-1840. Een loopbaan, onder vijf regeervormen* (Nijmegen: Uitgeverij Vanthilt, 2009) 471 p. ISBN 978 94 6004 013 9. Tevens verschenen als proefschrift aan de Universiteit Nijmegen 2009.

De biografie als historisch analysekader was tot voor kort in onbruik geraakt. Toch hebben verschillende auteurs in de laatste twee decennia gepleit voor een herwaardering van het genre, mits respect voor bepaalde wetenschappelijke basisvoorwaarden.¹ Grote mannen geschiedenis is vanzelfsprekend uit den boze en dus is de historicus verplicht het micro-niveau van de unieke levensbeschrijving te verbinden met de macro-thema's die deze doorkruisen en vormgeven en omgekeerd ook kunnen worden verduidelijkt vanuit de biografie. Dit is exact waar Wilfried Uitterhoeve in zijn uitgegeven proefschrift naar streeft, naar het schrijven van een *high biography*, waarin de nadruk ligt op het verband tussen bronnenonderzoek en bredere maatschappelijke context.

Cornelis Kraijenhoffs leven en loopbaan zijn, op zijn zachtst uitgedrukt, divers te noemen. Hij was ‘natuurwetenschapper, revolutionair, waterstaatkundige, topograaf, militair ingenieur en minister van Oorlog’. Belangrijker nog was de periode waarin deze figuur leefde. Geboren in 1758, en dus carrièrematig actief van de jaren tachtig van de achttiende tot de late jaren twintig van de negentiende eeuw, heeft Kraijenhoff vijf ‘regeervormen’ de revue zien passeren. Hierin ligt net het belang en de sterkte van deze levensbeschrijving en Uitterhoeve heeft er met rede de ondertitel van zijn boek aan gewijd. Kraijenhoff bewoog zich in een periode die later gedefinieerd is door Reinhart Koselleck als de *Sattelzeit*, een tijdvak waarin grote maatschappelijke, politieke en filosofische veranderingen de overgang van de premoderne naar de moderne periode hebben mogelijk gemaakt. Het is spijtig dat Uitterhoeve zelf niet verwijst naar dit specifieke concept, maar dat maakt hij grotendeels goed door zijn eigen onderzoek te laten kaderen in de recente, maar rijke Nederlandse historiografie hieromtrent. Verwijzend naar historici als Van Sas en Aerts, duidt hij al in de inleiding op het belang van de essentiële transitieperiode die de Bataafs-Franse Tijd (1795-1813) is geweest voor de vorming van een ‘vernederlandste’ Verlichting, een nieuwe *civil society*, een publieke opinie, een verlichte burgerij die wenste deel te nemen aan het openbare bestuur en vooral van nieuwe ideeën omtrent staat, volkssoevereiniteit en democratie.

Het corpus van het boek is, zoals het een biografie betaamt, een chronologisch overzicht van mans leven. Kraijenhoff studeerde wijsbegeerte en geneeskunde aan de

1. Zie onder andere: Malachi Hacoen, ‘Rediscovering intellectual biography and its limits’. *History of Political Economy* 39 (2003) 9-29; Ger Harmsen, ‘Verdienste en tekort van de moderne biografie’. *Tijdschrift voor Geschiedenis* 103 (1990) 565-572.